

Улігіна О. В.,

к.ю.н., учений секретар

НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

УДК 347.78

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

SOME COPYRIGHT LIMITATIONS ISSUES

Обмеження авторського права або вільне використання творів є важливим механізмом для дотримання балансу між інтересами автора та потребами суспільства. Необхідність існування винятків з авторського права, за якими будь-яка особа отримує право вільно використовувати твір без дозволу автора та без виплати йому винагороди, зумовлена суспільними інтересами суспільства в цілому.

Новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить значні зміни у положеннях, які регулюють питання обмежень авторського права. З огляду на це виникає необхідність здійснення порівняльно-правового аналізу цих норм з нормами міжнародного права та законодавством деяких розвинених країн.

Ключові слова: *право інтелектуальної власності; авторське право; обмеження авторського права; вільне відтворення творів; законодавство України; fair use.*

Copyright limitations (free use of works; fair use) is an important mechanism for maintaining a balance between the interests of the author and the needs of society. The importance of copyright limitations, when any person gets the right to use freely a work without the permission of the author and without paying him a fee, is determined by the public interests of society as a whole.

The new Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" contains

significant changes in the provisions concerning copyright limitations. Considering this, it is necessary to carry out a comparative legal analysis of these norms, comparing them with the norms of international law and the legislation of some developed countries.

Keywords: *intellectual property rights; copyright; copyright limitations; free use of works; legislation of Ukraine; fair use.*

Можливість вільно використовувати твір за певних умов передбачена в той чи іншій формі у законодавстві з авторського права більшості країн, оскільки без цього повноцінно не можуть існувати правовідносини в цій сфері.

На міжнародному рівні обмеження авторського права закріплені в Бернській конвенції. Так, вільне використання творів можливе лише за певних умов, які виражені за допомогою триступеневого тесту. Відповідно до частини 2 статті 9 Бернської конвенції вільне відтворення твору можливе у 1) певних особливих випадках за умови, що таке відтворення 2) не завдає шкоди нормальному використанню твору і 3) не зачіпає будь-яким необґрунтованим способом законні інтереси автора [1].

Авторське право США містить доктрину fair use (сумлінне використання твору), відповідно до якої не вважається порушенням прав автора вільне використання твору, якщо він використовується з метою критики, коментування, для випуску новин, викладання чи наукових досліджень. Водночас під час встановлення факту fair use обов'язково враховують (§107): 1) мету та характер такого використання, зокрема чи мається на меті отримання прибутку чи використання зумовлено неприбутковою навчальною метою; 2) природу твору, що охороняється; 3) кількість і суттєвість використаної частини по відношенню до твору в цілому; 4) вплив використання твору на потенційний ринок або вартість самого твору [2].

Законодавство Японії не надає чіткої норми подібної до fair use у США, так само як і законодавство України. Однак Закон про авторське право Японії містить досить широкий перелік виключень з авторського права, закріплений

в Підрозділі 5 «Обмеження авторського права» Розділу 3 «Сутність прав» Глави II «Права автора». Вільне відтворення твору за законодавством Японії можливо для особистого використання (ст. 30); тиражування в бібліотеках або інших подібних закладах (ст. 31); цитування (ст. 32); відтворення в шкільних підручниках або інших подібних видання (ст. 33); трансляції чи демонстрації в шкільних освітніх програмах (ст. 34); використання в екзаменаційних питаннях (ст. 36); відтворення для осіб з вадами зору (ст. 37); демонстрації художнього твору власником його оригіналу (ст. 45); використання художнього твору, розміщеного у публічних місцях (свобода панорами) (ст. 46); відтворення, необхідного для виставки художніх творів (ст. 47) тощо [3].

Новим Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 01 грудня 2022 року внесено багато змін, що стосуються обмежень авторського права. В цілому перелік випадків вільного використання творів було розширено та систематизовано, чого не вистачало в минулому законі. Більшість змін відповідає євроінтеграційному напрямку удосконалення законодавства України, оскільки здебільшого формулювання та сутність змін була запозичена з норм права Європейського Союзу, зокрема Директив, які регулюють питання авторського права.

Стаття 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначає загальні випадки вільного використання творів, тоді як статті 23, 24, 27 та 28 містять норми щодо окремих випадків вільного використання [4] – вільне використання твору в інтересах особи з обмеженими можливостями сприйняття друкованої інформації через інвалідність (ст. 23); вільне використання твору бібліотеками, музеями з відкритим доступом для відвідувачів, архівами або організаціями із збереження фондів аудіо-, відеозаписів (ст. 24); вільне тимчасове відтворення творів (ст. 27); вільне відтворення творів в особистих цілях (ст. 28).

Статті 25 та 26 нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» закріплюють спеціальні норми щодо вільного використання деяких видів об'єктів авторського права – комп'ютерних програм (ст. 25) та баз даних

(ст. 26).

Стаття 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачає два варіанти загальних випадків вільного використання творів – 1) без дозволу суб'єктів авторського права, безоплатно та без зазначення імені автора і джерела запозичення (ч. 1); 2) без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора і джерела запозичення (ч. 2).

Порівнюючи норми нового і попереднього Законів України «Про авторське право і суміжні права», робимо висновок, що значною мірою звужено та змінено норми, що стосуються вільного відтворення творів з навчальною метою. Норми попереднього закону надавали можливість вільно використовувати твори зокрема для підручників чи інших навчальних матеріалів. Новий закон значно обмежив таку можливість. Так, із зазначенням імені автора і джерела запозичення дозволяється відтворення правомірно опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів (уривків з письмових творів, творів образотворчого мистецтва, фотографічних творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій) для забезпечення та реалізації освітнього процесу або з метою наукових досліджень, якщо такі дії не мають самостійного економічного значення, в обсязі, що відповідає визначеній меті, за умови, що: 1) обсяг такого використання відповідає визначеній меті; 2) використання творів здійснюється суб'єктами освітньої або наукової діяльності у місцях, де цими суб'єктами здійснюється освітня або наукова діяльність, або через захищене електронне (цифрове) середовище, до якого забезпечується доступ виключно здобувачам освіти та педагогічним, науково-педагогічним працівникам навчального закладу або працівникам наукової установи [4].

Такий підхід може негативно вплинути на учбовий процес та на наукові дослідження, хоча й відтворення творів для навчання та здійснення наукових досліджень дійсно може мати комерційну мету – продаж підручників, монографій тощо. Однак в цьому питанні інтереси суспільства мають переважати над інтересами автора, оскільки освіта та наука мають значно

більш вагомий вплив на розвиток суспільства, ніж права окремого автора.

В Японії дуже серйозно ставляться до забезпечення належного рівня освіти громадян, а також на державному рівні підтримують розвиток науки. Підтвердженням цього є й перелік обмежень авторського права в законодавстві Японії, де навіть окремо виписані норми щодо відтворення в шкільних підручниках або інших подібних видання; трансляції чи демонстрації в шкільних освітніх програмах; використання в екзаменаційних питаннях.

Новели Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо вільного відтворення творів є певною мірою неоднозначними, проте зрозуміти їх вплив на суспільні відносини можливо лише з плином часу.

Список використаних джерел:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 09.09.1886 р.: Паризький Акт від 24.07.1971 р., змінений 02.10.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
2. Circular 92. Copyright Law of the United States and Related Laws Contained in Title 17 of the United States Code. URL: <https://www.copyright.gov/title17/title17.pdf>
3. Copyright Law of Japan (Act No. 48 of 1970) (Updated 24. June. 2021). URL: https://www.cric.or.jp/english/clj/doc/20210624_law.pdf
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2811-IX. Офіційний Вісник України 2023 р., № 3, ст. 74